

Dkt. Dave Mathewson, Hermeneutics, Hotuba ya 10, Chanzo na Ukosoaji wa Fomu

© 2024 Dave Mathewson na Ted Hildebrandt

Tumekuwa tukiangalia hemenetiki na tafsiri ya kibiblia katika kipindi kilichopita, na tutaangalia hivyo leo, masuala yanayohusiana na ukosoaji wa kihistoria, na tulisema kwamba hemenetiki zote mbili ni za kimantiki lakini kihistoria zinazopitia na kupitia awamu tatu kuu za mawasiliano zinazozingatia mwandishi na masuala ya kihistoria na masuala ya usuli yanayozalisha maandishi, kisha kuendelea na mbinu zinazozingatia maandishi ambapo maana inapatikana ndani ya maandishi, na hatimaye kuelekea mbinu zinazozingatia msomaji ambapo msomaji ndiye anayehusika na maana na maandishi na kutafsiri maandishi. Lakini tumekuwa tukiangalia aina ya awamu ya kwanza ambayo ni mbinu za kihistoria, ukosoaji wa kihistoria. Chini ya hilo, tulisema ukosoaji wa kihistoria ni aina ya mwavuli ambapo chini ya hilo kuna aina kadhaa za tafiti kama vile kuangalia mwandishi na historia ya kitabu, wasomaji wa awali na hali zao, marejeleo maalum ya kihistoria ndani ya maandishi, lakini pia tunataka kuzingatia na kuanza tu kuzingatia mbinu zingine tatu ambazo zinaangukia na zimeangukia chini ya mbinu za aina ya kihistoria, na ya kwanza ni ukosoaji chanzo ambao tuliuanzisha kwa ufupi sana katika kipindi kilichopita, na tulisema ukosoaji chanzo ni mbinu inayotaribu kupata nyuma ya maandishi na kufichua vyanzo vilivyoandikwa, hati ambazo waandishi walitumia katika utunzi wao wenyewe, na tuliangalia maandishi moja haswa, Luka sura ya 1, mstari wa 1 hadi wa 4, ambapo mwandishi anaonekana wazi kutegemea vyanzo vilivyotangulia, vyanzo vilivyoandikwa kwa kiasi fulani.

Tulibainisha mifano katika Agano la Kale ambapo wasimulizi hutegemea na hata kuonyesha waziwazi utegemezi wao kwenye vyanzo, kwenye vyanzo vilivyoandikwa, hata kama vyanzo hivyo havipatikani tena. Lakini kwa sababu hiyo, ukosoaji chanzo

uliibuka kama jaribio la kufichua au kujenga upya vyanzo vilivyoandikwa vilivyo nyuma ya hati za Agano Jipya la Kale kama tulivyo navyo, na hivyo dhana ni kwamba waandishi wa Biblia walitegemea vyanzo vya kihistoria na kutegemea vyanzo tofauti vilivyoandikwa kwa ajili ya utunzi wao wenyewe. Kutumia au kutoa mifano michache kutoka Agano la Kale na Jipya ya ukosoaji chanzo na jinsi ulivyoendelea na jinsi unavyofanya kazi, na kisha labda kusema mambo machache kwa njia ya tathmini ya mbinu hiyo.

Kwanza kabisa, Agano la Kale, tayari tumezingatia na kutaja Kitabu cha Mambo ya Nyakati, kwa mfano, tulipojadili ukweli kwamba waandishi wa baadaye wa Agano la Kale wakati mwingine huchukua maandishi na maandishi ya awali ya Agano la Kale na kuyatafsiri upya na kuyathibitisha kwa usomaji wao wenyewe. Mambo ya Nyakati ya Kwanza na ya Pili inaonekana kuchukua nyenzo kutoka kwa Wafalme wa Kwanza na wa Pili kama chanzo, ingawa mwandishi anazitumia tena kwa madhumuni yake mwenyewe, lakini Wafalme wa Kwanza na wa Pili wanaonekana kuwa chanzo ambacho mwandishi wa Mambo ya Nyakati ya Kwanza na ya Pili anatumia kwa maandishi yake mwenyewe. Kwa mfano, unapolinganisha, tumia maandishi moja ambayo tutazungumzia baadaye pia, lakini unapoona Mambo ya Nyakati ya Kwanza na ya Pili na uhusiano pia na hati nyingine au kitabu kingine, hasa Mambo ya Nyakati ya Kwanza na Sura ya 17, kuanzia mstari wa 10, nawaambia kwamba Bwana atawajengea nyumba.

Siku zako zitakapokwisha, nawe ukae na baba zako, nitamwinua mzao wako baada yako, mmoja wa wana wako mwenyewe, nami nitauimarisha ufalme wake. Yeye ndiye atakayenijengea nyumba, nami nitaimarisha kiti chake cha enzi milele; mimi nitakuwa baba yake, naye atakuwa mwanangu.

Sitamwondolea upendo wangu kama nilivyomwondolea mtangulizi wako. Nitamweka juu ya nyumba yangu na ufalme wangu milele. Kiti chake cha enzi kitaimarika milele.

Na kisha mstari wa 15 unamalizia kwa kusema, Nathani alimsimulia Daudi maneno yote ya ufunuo huu wote. Labda unatambua lugha hiyo ambayo nimeisoma kutoka kwa maandishi mengine, nayo ni Samweli wa Pili Sura ya 7, ambapo katika Samweli wa Pili 7, 14, na mistari inayotangulia Samweli wa Pili 7, 14, ni sehemu ya agano ambalo Mungu anafanya na Daudi akizungumza kupitia nabii Nathani. Lakini ukirudi nyuma na kusoma maandiko yote mawili pamoja, Samweli wa Pili 7 na kisha Mambo ya Nyakati wa Kwanza 17, utagundua kwamba maneno katika sehemu nyingi yanafanana sana na yanafanana sana, kwa hivyo tena, kuna uwezekano mkubwa kwamba kimoja cha vitabu hufanya kazi kama chanzo cha kingine.

Mwandishi ametumia, mmoja wa maandishi ametumia mwingine kama chanzo cha utunzi wake mwenyewe. Lakini tutachagua maandishi haya tena ili kuonyesha, na hii inaingia katika mojawapo ya mbinu zingine zinazojulikana kama ukosoaji wa uhariri. Hata hivyo, maandishi wanapotumia vyanzo vyao, huvitumia kwa madhumuni yao wenyewe na nia yao wenyewe, na hiyo ni njia ya baadaye ambayo tutajadili, ukosoaji wa uhariri, huuliza swali, mwandishi amechukua chanzo? Mwandishi wa Mambo ya Nyakati amechukua vyanzo vyake na sasa akavitumia kwa madhumuni yake mwenyewe na kwa nia yake mwenyewe? Lakini hoja hapa ni kuonyesha kwamba kwa sababu ya kufanana kwa maneno na hata maudhui, ni wazi maandishi wa Biblia wanachukua na kutumia vyanzo vya awali, hata vyanzo vya awali vya Biblia, katika utunzi wao wenyewe.

Labda mfano wa kawaida katika masomo ya Agano la Kale unatokana na simulizi la uumbaji katika Mwanzo sura ya 1 na 2, na kwa kweli hilo linaweza kupanuliwa ili kujumuisha Pentateuki nzima, vitabu vitano vya kwanza vya Agano la Kale. Hata hivyo, Mwanzo 1 na 2, ili kuzingatia kipengele kimoja tu cha vitabu vitano vya kwanza vya Agano la Kale, Mwanzo 1 na 2 ni simulizi la masimulizi mawili tofauti ya uumbaji, hadithi mbili tofauti za uumbaji, na kinachovutia ni kwamba mfululizo ungekuwa na

hadithi mbili zinazofanana sana, lakini pia zinaonyesha tofauti tofauti. Kwa mfano, sura ya 1 na 2, baadhi ya wasomi wamebainisha tofauti katika mtindo au tofauti katika mpangilio katika jinsi sehemu tofauti za uumbaji zinavyorekodiwa.

Pia wamebainisha majina tofauti yaliyotumika kwa ajili ya Mungu katika sura ya 1 na 2, na kwa sababu hiyo, baadhi ya mapema katika enzi ya ukosoaji wa chanzo, na bado leo wakati mwingine unaona hili likiendelea, ni kwamba wasomi wa Agano la Kale wanaamini kwamba wanaweza kutenganisha vyanzo viwili tofauti nyuma ya Mwanzo 1 na 2 katika masimulizi tofauti ya simulizi ya uumbaji, na kisha mwandishi wa baadaye amechukua vyanzo hivi viwili na sasa ataviweka pamoja katika simulizi yake mwenyewe. Tena, ufahamu huu umepanuliwa katika Pentateuki nzima. Huenda umesikia kuhusu nadharia inayojulikana ya JEPD.

Herufi hizo J, E, P, na D ni herufi zilizokusudiwa kuainisha vyanzo vinne tofauti vilivyopo katika Pentateuki nzima, na kwa mfano, J likiwa jina la kwanza la Yahweh, na pengine kulikuwa na mwandishi aliyeandika, hasa kwa kutumia jina la Yahweh, aliyeandika chanzo kutoka kwa mtazamo fulani, na herufi D, kwa mfano, inawakilisha mtazamo wa Kumbukumbu la Torati, kwamba mtu anayeandika kutoka kwa mtazamo wa Kitabu cha Kumbukumbu la Torati aliunda sehemu za Pentateuki. Kwa hivyo hoja ni kwamba, kihistoria, una vyanzo vinne tofauti vilivyoandikwa na waandishi, na tena, wasomi wameviita chanzo cha J, chanzo cha E, chanzo cha D, na kisha chanzo cha P, P inayoelezea mtazamo wa ukuhani, kwa mfano, na wasomi wameamini kwamba wangeweza kutenganisha vyanzo vinne tofauti, na hata wameenda mbali zaidi, na wameviweka tarehe na kutoa hata mpangilio wa muundo wa asili wa vyanzo hivi, lakini sasa, baadaye sana, mwandishi amechukua vyanzo hivi vinne tofauti na kuviunganisha pamoja katika kile tulichonacho kama umbo la mwisho tunaloliita Pentateuki. Kusudi langu si, ingawa sikubaliani na hili lazima, kusudi langu si kutathmini hili, lakini ni wazi unaweza kuanza kuona baadhi ya maswali ambayo yanaweza kujitokeza, yaani, ni kwa vigezo gani tunatenganisha

vyanzo, na cha kufurahisha ni kwamba, baadhi ya vigezo ambavyo wasomi wa awali hutumia kutenganisha vyanzo vinatumiwa na wengine kuonyesha umoja wa maandishi.

Pia, wakati mwingine inaonekana kwangu kuwa na uvumi kuanza kujenga upya tarehe ya kinadharia na jumuiya au hali ya kinadharia iliyosababisha chanzo, nk, nk, kwa hivyo kusudi langu kuu ni kuonyesha tu jinsi ukosoaji wa chanzo umetumika katika kujaribu kutenganisha vyanzo vya msingi vilivyoandikwa ambavyo mwandishi wa baadaye amevichukua sasa. Tena, wakati mwingine katika kitabu kama Mambo ya Nyakati na Wafalme na Samweli, inaonekana kuna uhusiano dhahiri kati ya hati hizo. Moja inaonekana kuwa ilifanya kazi kama chanzo cha nyingine.

Linapokuja suala la Pentateuki, hata hivyo, hili ni jambo la kufikirika zaidi. Hakuna mtu anayeweza kufikia kuwepo kwa JEPRD, tofauti na ukweli kwamba tuna Wafalme wa Kwanza na wa Pili, na tuna Samweli, na tuna Mambo ya Nyakati, au tuna marejeleo ndani ya Wafalme ya mwandishi yanayovutia waziwazi historia ya Mfalme wa Yuda, au kitu kama hicho. Lakini ukosoaji wa chanzo ulichangia katika usomi wa Agano la Kale katika kutenganisha na kuchambua na kujenga upya vyanzo vya msingi vya maandishi ya Agano la Kale.

Unaweza pia kuanza kuona kwamba hata kama hii inaweza kuwa na thamani kiasi gani, ukosoaji chanzo ulibadilisha njia tuliyoitaja mapema kidogo, ukosoaji wa urekebishaji unaozingatia zaidi si tu kujenga upya vyanzo, bali ukweli kwamba lazima tushughulikie maandishi kama tulivyo nayo. Tunacho ni Pentateuki nzima, na kwa hivyo mtu lazima hatimaye ashughulikie maandishi hayo badala ya vyanzo vya kinadharia ambavyo vinaweza kutengwa au kuchanganuliwa ambavyo vinaonekana sasa kujumuishwa katika utunzi wa mwisho. Katika Agano Jipya, mfano wa kawaida wa ukosoaji chanzo labda ni Injili za Synoptic, Injili tatu za kwanza, Mathayo, Marko, na Luka.

Na sababu ya hilo inafanana sana na hali ya Wafalme na Mambo ya Nyakati na Samweli. Injili tatu za kwanza haswa, ingawa Yohana ni tofauti sana katika baadhi ya nyenzo zilizomo, maneno na lugha inayotumika, Injili tatu za kwanza, Mathayo, Marko, na Luka, zinaonekana kuonyesha aina fulani ya uhusiano kati ya hizo tatu, hata hivyo tunaelezea hilo. Kwa hivyo unapoziangalia Mathayo, Marko, na Luka, unaona kwamba hakuna kufanana tu katika maudhui kuhusu matukio ya maisha ya Kristo yaliyorekodiwa, na maneno na mafundisho ya Yesu, lakini hutokea kwa mpangilio unaofanana, wakati mwingine mpangilio unaofanana, lakini hata zaidi ya hapo, unapoanza kulinganisha Mathayo, Marko, na Luka, maneno yanafanana kabisa katika sehemu, na kwa kiwango ambacho ikiwa yeyote kati ya wanafunzi wangu atatengeneza karatasi, karatasi za utafiti, ambazo zilikubaliana kwa mpangilio na maneno kwa kiwango sawa na Injili za Synoptic, ningeshuku aina fulani ya ushirikiano na aina fulani ya kukopa ambayo mmoja wa wanafunzi lazima alikopa kutoka kwa mwingine, au labda wote wawili walikopa kutoka kwa hati inayofanana, au karatasi ya utafiti inayofanana hapo awali.

Ili kukupa mfano mmoja tu, na Injili za Synoptic zimejaa haya, katika Mathayo sura ya 3 na 7 na 9, tutalinganisha andiko kutoka Mathayo sura ya 3 na Luka sura ya 3 pia. Katika Mathayo sura ya 3 na mistari ya 7, nataka kusoma 7 hadi 10. Mathayo 3, 7 hadi 10, Lakini alipowaona Mafarisayo na Masadukayo wengi wakimjia, wakija pale alipokuwa, yeye, yaani Yesu, akawaambia, Enyi wazao wa nyoka, ni nani aliyewaonya kuikimbia ghadhabu inayokuja? Zaeni matunda yanayopatana na toba; wala msidhani mnaweza kujisemea, Tunaye Ibrahimu kama baba yetu.

Nawaambia ya kwamba Mungu anaweza kumwinulia Ibrahimu watoto katika mawe haya. Shoka tayari liko kwenye mzizi wa miti, na kila mti usiozaa matunda mazuri utakatwa na kutupwa motoni. Sasa sikiliza Luka sura ya 3 na 7 hadi 9. Yohana aliwaambia makutano waliokuwa wakija kubatizwa naye, Enyi wazao wa nyoka, ni

nani aliyewaonya kuikimbia ghadhabu ijayo? Zaeni matunda yanayopatana na toba, wala msidhani mnaweza kujisemea, Tunaye Ibrahimu kama baba yetu.

Nawaambia kwamba kutoka katika mawe haya Mungu anaweza kumwinulia Ibrahimu watoto. Shoka tayari liko kwenye mzizi wa miti, na kila mti usiozaa matunda mazuri utakatwa na kutupwa motoni. Katika hayo yote mawili una Yohana Mbatizaji, nadhani nilisema Yesu pamoja na Mathayo, lakini yote mawili una Yohana Mbatizaji akizungumza na Mafarisayo, na kumbuka kwamba tukichukulia kwamba tafsiri ya Kiingereza ambayo nimesoma tu inashikilia maandishi ya Kigiriki katika visa vyote viwili, kumbuka kwamba maneno yalikuwa sawa, si tu katika maneno yaliyonukuliwa, lakini hata baadhi ya masimulizi yenyewe.

Sasa wasomi wanaposoma kitu kama hicho, inazua swali, tunawezaje kuelezea hilo? Tunawezaje kuelezea kufanana kati ya Mathayo, Marko, na Luka? Tena, Yohana ni tofauti sana, lakini Mathayo, Marko, na Luka, tunawezaje kuelezea tofauti hizo? Tena, si kwa ukweli kwamba wanarekodi matukio yaleyale na kwa mpangilio uleule wakati mwingine, lakini maneno yanafanana sana. Hilo linapaswa kuelezewaje? Naam, wanafunzi wengi wa Agano Jipya wamejaribu kuelezea hilo kutokana na aina fulani ya uhusiano, kwamba, kwa mfano, maelezo moja ni kwamba Mathayo, Marko, na Luka labda walikuwa na ufikiaji wa chanzo kimoja, au labda hata mila ya mdomo. Hiyo ni kusema, wote watatu wanategemea taarifa moja ambayo imepitishwa kwao.

Huo ni uwezekano mmoja. Hata hivyo, ukweli kwamba maneno hayo yanakaribiana sana umewafanya wasomi kupendekeza uhusiano wa kifasihi kati ya hayo matatu. Wakati mwingine tulizungumzia kuhusu mtazamo wa msingi wa msukumo katika vipindi kadhaa vilivyopita.

Wengine wangesema ni kwa sababu wamevuviwa kwamba wote watatu wanaandika sawa. Tatizo ni kwamba halielezi baadhi ya tofauti ambazo mtu hupata kati ya

Mathayo, Marko, na Luka. Kwa hivyo tunawezaje kuelezea hili? Mtazamo maarufu zaidi ni ule unaokosoa chanzo.

Yaani, moja ya muhtasari, Mathayo, Marko, au Luka, ilitumika kama chanzo cha vitabu vingine viwili. Yaani, waandishi wawili wa Injili wanakopa kutoka kwa kitabu kingine. Na hilo limesababisha nadharia kadhaa ambazo sitaki kuzielezea kwa undani zaidi.

Lakini kitabu maarufu sana mapema ambacho bado, nadhani kinarudi nyuma hadi kwa Augustine, na bado kinabishaniwa na baadhi ya watu leo, ni kwamba Mathayo iliandikwa kwanza. Na kwamba Luka na Marko kisha walikopa kutoka kwa Mathayo, walitumia Mathayo kama chanzo chao. Sasa ni wazi, hasa Luka ana nyenzo nyingi ambazo hazipo katika Mathayo, na Marko ana nyenzo kidogo ambazo hazipo katika Mathayo.

Na Luka ana nyenzo nyingi ambazo huzipati katika Marko. Kwa hivyo ni wazi kwamba Luka aliongeza taarifa. Ukirudi kwenye sura ya 1, 1-4, ambapo anajua masimulizi ya mashahidi wa macho na hati zingine, ni wazi kwamba Luka anajumuisha baadhi ya nyenzo zake mwenyewe ambazo hazipo katika Mathayo au Marko.

Lakini hiyo ilikuwa maelezo ya kawaida sana. Mathayo aliandika kwanza, Marko na Luka walitumia Mathayo. Na kumekuwa na nadharia zingine pia.

Lakini ninachotaka kuzingatia kwa ufupi ni maelezo ya kawaida ambayo pengine wasomi na wanafunzi wengi wa Agano Jipya wanashikilia ni kile kinachojulikana kama kipaumbele cha Markian. Hiyo ni kwamba Injili ya Marko ingekuwa ya kwanza kuandikwa, na Mathayo na Luka wote wangemtumia Marko, bila kujali kila mmoja. Kwa hivyo hatupaswi kufikiria Mathayo na Luka wakiwa wameketi pamoja, wote

wakimtumia Marko, lakini bila kujali kila mmoja, Mathayo na Luka wangukuwa na nakala ya Marko, na wangetumia Injili hiyo kama msingi wa Injili yao wenyewe.

Tena, unakuta Mathayo na Luka wakijumuisha taarifa nyingi ambazo hazimo katika Marko. Mathayo ana mifano mingi ambayo huipati popote katika Marko. Luka ana mifano mingi ambayo huipati katika Marko au Mathayo.

Mathayo na Luka wote wana Mahubiri ya Mlimani. Hupati hilo popote katika Marko. Kwa hivyo nadharia ni kwamba Mathayo na Luka wote hutumia Marko, lakini pia walijumuisha nyenzo zingine ambazo, kulingana na Luka, zinaweza kuwa zilitoka kwenye hati na vyanzo vingine vilivyoandikwa, na labda zilitoka kwa ushuhuda wa mashahidi pia.

Na kama uandishi wa Mathayo ni Mathayo, mwanafunzi wa Yesu, basi bila shaka Mathayo angeona matukio mengi haya mwenyewe, na kuyashuhudia mwenyewe. Kwa hivyo wengi wanakubali kwamba Marko aliandikwa kwanza, na Mathayo na Luka wangemtumia Marko. Sababu chache za hilo ni unapolinganisha hayo matatu, sehemu kubwa ya Injili ya Marko, karibu yote, inaonekana katika Mathayo na Luka.

Ilhali ukidhani kwamba Mathayo iliandikwa kwanza, basi Marko anaishia kufuta mambo mengi kutoka kwa Mathayo, kwa sababu Mathayo ni ndefu zaidi, na inajumuisha mambo mengi zaidi. Kwa hivyo unaona kama Marko, ikiwa Mathayo iliandikwa kwanza, na Marko alitumia Mathayo au Luka, basi lazima aliacha mambo mengi. Lakini ikiwa Marko imeandikwa kwanza, basi ni sawa kwamba sehemu kubwa ya Marko, si yote, bali mengi yake, yangetajwa katika Mathayo na Luka.

Na hiyo ni mojawapo ya hoja za kipaumbele cha Marko. Hoja zingine kadhaa ni kwamba Mathayo na Luka, wakati mwingine, wanaonekana kuwa laini kuliko Marko. Ambapo Marko anaweza kuwa mfupi kidogo au mkali zaidi katika sarufi, au jinsi

anavyorekodi mambo, Mathayo na Luka wanaonekana kuwa laini zaidi, na pendekezo ni kwamba kuna uwezekano mkubwa kwamba Mathayo na Luka wangerekebisha sehemu katika Marko walizofikiri zilikuwa ngumu.

Au wakati mwingine inaonekana kwamba Mathayo na Luka wanaweza kuwa wazi zaidi kitheolojia. Yaani, baadhi ya maeneo ambapo Marko anaweza kusema jambo ambalo linaweza kueleweka vibaya kitheolojia, kuhusu uungu wa Kristo au kitu kama hicho, utu wa Kristo. Mathayo na Luka wanaonekana kulainisha hilo.

Mathayo na Luka karibu kamwe, wanapomrejelea Marko, au wanapomrejelea Marko, hawaonekani kamwe kupotoka kutoka kwa hilo, au kupotoka kutoka kwa kila mmoja kwa jinsi wanavyomrejelea Marko. Kwa hivyo tena, kusudi langu si kutoa hoja, bali ni kuonyesha tu kwa nini baadhi ya wasomi wanafikiri kwamba, na ambayo tena imeibuka kama mtazamo wa kawaida wa uhusiano kati ya Mathayo, Marko, na Luka, ni mtazamo wa kukosoa chanzo unaomwakilisha Marko kama chanzo cha asili. Marko ilikuwa injili ya kwanza kuandikwa na kutumika kama chanzo cha Mathayo na Luka.

Mathayo na Luka wangeweza kupata Marko na kutumia sehemu kubwa ya Marko katika uandishi wa injili zao wenyewe. Tena, wote wawili wangeweza kupata nyenzo zingine na vyanzo vingine kupitia masimulizi ya mashahidi. Na tena, kama mapokeo yanavyosema, Injili ya Mathayo iliandikwa na Mathayo, mwanafunzi wa Yesu.

Na kando moja tu muhimu, majina yaliyopewa injili, Injili ya Mathayo, Injili ya Marko, Injili ya Luka, hayo hayakuwa sehemu ya hati hizo hapo awali. Hizo ziliongezwa baadaye na Kanisa kama jaribio la kutambua waandishi wa injili hizo walikuwa akina nani. Na ikiwa hizo zinaaminika, na nadhani unaweza kutoa hoja nzuri kwamba zinaaminika, ikiwa hizo zinaaminika, basi tena, Mathayo bila shaka angetumia uzoefu wake mwenyewe wa mashahidi wa maisha ya Yesu na mafundisho ya Yesu.

Lakini bila shaka wangukuwa na ufikiaji wa nyenzo zingine ambazo wangujumuisha pia. Jambo lingine la kuvutia kusema, ili tu kujaza picha ili ukiona istilahi hii, ujue inafanya nini, ni kwamba mara nyingi utapata wanafunzi wa Agano Jipya wakirejelea Q, chanzo cha Q. Kimsingi hiyo ni nini, Q ni herufi ya kwanza tu ya neno la Kijerumani kwa chanzo, na ni neno linalotumika kuelezea na kurejelea nyenzo ambazo Mathayo na Luka wanazo kwa pamoja, lakini huzipati katika Marko.

Kwa mfano, Mathayo na Luka wana simulizi ya kuzaliwa kwa Yesu, lakini huipati popote katika Marko. Marko anaingia moja kwa moja katika Yohana Mbatizaji na katika huduma ya Yesu ya awali. Lakini Mathayo na Luka wana simulizi ya kuzaliwa na utoto wa mapema wa Kristo.

Luka ana mengi zaidi kuliko Mathayo katika utoto wa mapema wa Yesu. Mathayo na Luka wote wana maelezo ya Mahubiri ya Mlimani. Marko hana.

Na wakati mwingine nyenzo hiyo inafanana sana katika maneno tena, hivi kwamba wasomi wengi wa Agano Jipya wanafikiri kwamba Mathayo na Luka pia walikuwa na ufikiaji wa chanzo kingine ambacho wamekiita Q. Kwa hivyo Mathayo na Luka hutumia Marko, lakini pia walikuwa na ufikiaji, kulingana na mtazamo huu, wa hati nyingine. Wengine wangesema ni hati, wengine wangesema hatujui kama ilikuwa hati au la, lakini bado herufi Q inawakilisha nyenzo ambazo Mathayo na Luka wanazo, kama vile Mahubiri ya Mlimani, lakini huipati katika Marko. Kwa hivyo Q ingekuwa chanzo cha kufikirika zaidi ambacho wanafikiri Mathayo na Luka walikuwa na ufikiaji.

Lakini kulingana na haya yote tena, wengi wanguhitimisha kuwa Marko ndiye injili ya kwanza kuandikwa na kisha Mathayo na Luka walitumia Marko, lakini pia nyenzo zingine, labda Q hii, chochote kile, iwe ni hati maalum au mkusanyiko wa mafundisho

na taarifa ambazo Mathayo na Luka waliweza kuzipata na kisha wakatumia hiyo katika mafundisho yao wenyewe. Tena, wakati mwingine wasomi hupata ubunifu kidogo kwa kupendekeza jumuiya iliyounda Q na hali hata ikiweka kijiografia mahali ambapo inaweza kuwa imetoka na theolojia ya Q na hali iliyokuwa ikishughulikia, ambayo aina ya hukusanya uvumi juu ya uvumi. Hatuna uhakika hata Q ilikuwa hati halisi au la, hivyo wakati mwingine aina hii ya kitu inaweza kuenea au kwenda kombo kidogo.

Lakini injili za muhtasari, kama nilivyoelezea hivi punde, zinaonekana kuwa ndizo mwanzo mkuu na sehemu ya kuanzia ya ukosoaji chanzo katika Agano Jipya. Na hiyo tena ni kwa sababu ya kufanana kati ya injili za muhtasari, ilihitaji maelezo na wengi wanaamini kwamba kuna uhusiano wa kifasihi. Mojawapo ilitoa chanzo kwa zingine.

Na tena, la kawaida ni kwamba Marko iliandikwa kwanza na ilikuwa chanzo cha injili zingine. Ingawa ukosoaji wa chanzo umeenea nje ya injili za muhtasari pekee. Ingawa wakati mwingine unaposoma mapitio ya Agano la Kale, kuhusu ukosoaji wa chanzo cha Agano Jipya, unaweza kupata hisia kwamba mahali pekee ambapo hilo linaweza kutokea ni katika injili za muhtasari.

Nimesoma makala kadhaa kuhusu ukosoaji wa chanzo ambazo hazizungumzii kuhusu ukosoaji wa chanzo nje ya muhtasari, Mathayo, Marko, na Luka. Lakini zingine zimeenea zaidi na kupendekeza kwamba waandishi wengine wa Agano Jipya wanaweza kutegemea vyanzo. Kwa mfano, baadhi wamependekeza katika nyaraka za Paulo kwamba wakati mwingine anaweza pia kutumia vyanzo au nyenzo zilizokuwepo awali.

Mifano miwili maarufu na inayojulikana sana, ingawa inajadiliwa, inapatikana katika barua mbili za Paulo, moja ikiwa ni Wakolosai na nyingine Wafilipi. Nitasoma ile ya kawaida zaidi labda na nyingine inayojulikana zaidi kutoka Wafilipi sura ya pili. Lakini

Wafilipi sura ya pili, katikati ya sura hiyo ina wimbo huu wa Kristo unaojulikana sana ambapo Paulo anasema, Ambaye , akiwa katika hali halisi ya Mungu, hakufikiri kuwa sawa na Mungu ni kitu cha kushikamana nacho, bali alijifanya hana kitu, akatwaa hali ya mtumwa, akawa katika mfano wa mwanadamu; na alipoonekana katika umbo la mwanadamu, alijinyenyekeza akawa mtii hata mauti, hata mauti msalabani.

Kwa hiyo Mungu alimpandisha juu sana, akampa Jina lile lipitalo kila jina, ili kwa jina la Yesu kila goti lipigwe, mbinguni, duniani, na chini ya nchi, na kila ulimi ukiri ya kuwa Yesu Kristo ni Bwana, kwa utukufu wa Mungu Baba. Sasa cha kufurahisha ni kwamba, hata katika tafsiri ya Kiingereza ninayoitazama, na si tafsiri zote za Kiingereza hufanya hivi, lakini tafsiri ya Kiingereza ninayoitazama inaweka mistari hii katika mtindo wa kishairi, katika umbo la mistari. Na baadhi labda yanaonyesha ukweli kwamba baadhi wanafikiri Paulo anaweza kuwa ananukuu wimbo uliokuwepo awali.

Sasa kuna mjadala, wengine wanaamini hapana, Paulo aliandika haya mwenyewe, lakini wengine wanafikiri anaweza kuwa anakopa wimbo ambao tayari ulikuwa ukisambazwa na kutumika katika kanisa la kwanza. Andiko lingine, maandishi mengine ya kitambo, ni Wakolosai 1 15 hadi 20, ambalo sitasoma sasa, lakini wimbo mwingine unaojulikana sana wa Kristo ambao wengine wanadhania unaweza kuwa wimbo wa mapema ambao Paulo mwenyewe ananukuu. Tena, wimbo ambao ulitumiwa na kanisa na kusambazwa katika kanisa la kwanza, na sasa Paulo anautumia kama chanzo cha utunzi wake mwenyewe.

Tena, ni vigumu kujua, na wasomi wanajadili kama kweli ndivyo ilivyo. Chanzo kingine kinachowezekana, mfano mwingine wa chanzo kinachowezekana kuwa suala muhimu katika Agano Jipya ni uhusiano kati ya 2 Petro na Yuda. Unaposoma 2 Petro na Yuda, inakuwa wazi kwamba zina nyenzo zinazofanana sana, karibu kwa kiwango

sawa na Mathayo, Marko, na Luka zinafanana katika mpangilio na maudhui, lakini pia maneno.

Kwa hivyo kumekuwa na mjadala kuhusu uhusiano unaoweza kuwapo, kwa mfano, kati ya 2 Petro na Yuda. Nadharia moja ya kawaida ni kwamba Yuda iliandikwa kwanza, na mwandishi wa 2 Petro kisha akatumia nyenzo zilizo katika Yuda katika utunzi wake mwenyewe, lakini pia akajumuisha nyenzo zingine. Tena, wengi wanafikiri ni kwa sababu sehemu kubwa ya Yuda imejumuishwa na kuchukuliwa katika 2 Petro, kwa hivyo wanafikiri kuna uwezekano mkubwa kwamba 2 Petro ingetumia Yuda na kujumuisha karibu yote kuliko Yuda angetumia 2 Petro na kuacha mengi.

Kwa hivyo ukosoaji chanzo unazidi tu muhtasari, lakini wasomi wengine wamechunguza uwezekano wa vyanzo vilivyoandikwa, vyanzo vilivyo nyuma ya sehemu zingine za maandishi ya Agano Jipya. Mfano mmoja wa mwisho katika Agano Jipya ambao unaweza kuwa na manufaa kwa ukosoaji chanzo kuhusu uwezo wake wa kufichua ufahamu wa tafsiri ni mojawapo ya vifungu vigumu zaidi, nadhani, katika Agano Jipya, na tena kusudi langu si kujaribu kulitatua au kutoa maelezo ya kina, lakini kifungu kinachojulikana sana katika 1 Petro sura ya 3, mwisho kabisa wa sura ya 3, kuanzia na mstari wa 18, ndani yake ni watu wachache tu, wanane kwa jumla, waliookolewa kupitia maji. Nami nitaishia hapo hapo, lakini kifungu hicho kimesababisha wanafunzi kadhaa wa Agano Jipya kuvuta nywele zao wakijaribu kuelezea kinachoendelea na kile hasa Kristo anafanya.

Maelezo moja yaliyotolewa ni kwamba mwandishi wa 1 Petro anatumia hadithi, kazi za mwisho wa dunia, kazi za mwisho wa dunia kama vile Ufunuo na Danieli, lakini kazi moja hasa ya mwisho wa dunia ambayo inaonekana kuwa inajulikana sana, ingawa haijajumuishwa katika Maandiko, tena kazi ya mwisho wa dunia ikiwa ni maono, simulizi la maono ya mtu, mtu anapaa mbinguni na kuona maono ya mbinguni na

utabiri wa wakati ujao, n.k., katika lugha ya ishara sana. Moja ya mwisho wa dunia inayojulikana ambayo haipo katika Agano la Kale au Jipya ilikuwa kitabu cha 1 Henoko, na katika fasihi ya Henoko unapata marejeleo kadhaa ya hadithi ya Mwanzo sura ya 6, hadithi ya gharika, ambayo huanza kwa kuelezea wana wa wanadamu wakishuka na kukaa pamoja na binti za wanadamu, wana wa Mungu wakija na kuishi pamoja na binti za wanadamu. Katika 1 Henoko, hilo linaeleweka kama marejeleo ya viumbe vya kimalaika vilivyoacha nafasi yao ya mamlaka, na sasa vinaonyeshwa kama kwa sababu ya kile viumbe vya kimalaika walifanya katika Mwanzo sura ya 6, katika siku za Nuhu, sasa vinaonyeshwa kama vimefungwa gizani na kusubiri siku ya hukumu.

Na wengine wangependekeza kwamba hiyo ndiyo chanzo au usuli wa kile tunachosoma katika andiko hili nililosoma kutoka 1 Petro sura ya 3, na wengine wangependekeza kwamba Petro alikuwa na ufikiaji wa 1 Henoko na usimulizi wake wa, na tafsiri yake ya hadithi ya Mwanzo 6. Kwa hivyo hiyo inamaanisha nini basi, kwa tafsiri, ni kwamba hatutalazimika kuwa na wasiwasi sana kuhusu kinachoendelea katika andiko hili kihalisi na mahali ambapo mambo haya yote yanatokea, lakini kulingana na maelezo hayo, Petro anaweza kuwa anatumia tu simulizi au hadithi ya kawaida ya apocalypse ili kuonyesha ushindi wa Yesu dhidi ya nguvu za uovu. Tena, kusudi langu si kutoa uamuzi juu ya tafsiri hiyo kwa wakati huu, bali ni kutoa mfano tu wa jinsi ukosoaji chanzo unavyoweza kuleta tofauti katika jinsi mtu anavyosoma andiko, na kuonyesha jinsi ukosoaji chanzo, hata katika Agano Jipya, unavyotofautiana nje ya Injili za muhtasari pekee. Tena, uchunguzi mbili kwa njia ya tathmini.

Mojawapo ambayo tayari nimetaja, nambari moja, moja ya hatari ninazofikiri katika ukosoaji wa chanzo ni, angalau jinsi baadhi ya wakalimani wanavyotumia, ni wakati mwingine mbinu inaweza kuwa ya kubahatisha, hasa tunapokuwa hatuna chanzo kinachopatikana, hasa tunapojaribu kukijenga upya. Huenda ikawa rahisi kidogo

katika maandishi kama vile Injili za muhtasari, ingawa hata huko tunapaswa kuwa waangalifu kuhusu kuweka uzito mkubwa kwenye nadharia yoyote ya uhusiano, lakini inaonekana hakika kwamba moja ya Injili ilifanya kazi kama chanzo cha nyingine. Lakini kwa upande mwingine, wakati mwingine ambapo hatuna chanzo kinachopatikana, wakati mwingine inaweza kuwa ya kubahatisha kupendekeza kwamba mwandishi alikuwa akichora chanzo na akafanya mabadiliko haya au yale, au hata kuingia kwa undani kuhusu mahali ambapo chanzo hicho kingeweza kutoka, tarehe, mazingira, theolojia ya chanzo hicho.

Na hilo linahusiana na uchunguzi wangu wa pili. Mwisho wa siku, bado tunapaswa kushughulikia maandishi kama tulivyo nayo. Hata kama maandishi wa Agano Jipya na Agano la Kale wangetegemea vyanzo vya awali, ambavyo vilikuwa, na hata kama uelewa na ujenzi upya wa vyanzo hivyo unaweza kutusaidia kuelewa kinachoendelea, kama vile nadhani maandishi ya kwanza ya Petro 3 ni mfano mzuri wa hilo, wakati huo huo bado tunapaswa kushughulikia maandishi ya mwisho.

Mwandishi amechukua vyanzo hivyo na kuviweka katika umbo la maandishi ili kuwasilisha madhumuni yake. Hilo sasa linaanza kutuingiza katika ukosoaji mwingine ambao tayari nimeutaja, yaani ukosoaji wa urekebishaji, ambao utaanza kuzingatia zaidi bidhaa ya mwisho na maandishi na kile ambacho mwandishi amefanya katika kuyaunganisha. Kwa hivyo wakati mwingine ukosoaji wa vyanzo unaweza kuwa msaada mkubwa katika kutambua vyanzo ambavyo vinaweza kuwa vimechangia katika utunzi wa mwandishi mwenyewe na kuelewa jinsi mwandishi alivyovitumia.

Lakini kwa upande mwingine, ni lazima tuepuke uvumi na hatimaye ni lazima tuzingatie maandishi kama yalivyo. Sasa, ukosoaji chanzo kihistoria, hasa katika masomo ya Agano Jipya, lakini kihistoria na kimantiki, ukosoaji chanzo kisha ukatoa nafasi au kutoa nafasi kwa kuibuka kwa aina nyingine ya ukosoaji inayojulikana kama ukosoaji wa fomu. Kimsingi, ukosoaji wa fomu ni kama ukosoaji chanzo jaribio,

angalau kwa sehemu jaribio, la kupata nyuma ya hati iliyoandikwa ya Agano Jipya na la Kale, kurejesha, kufichua aina za kibinafsi, hasa aina za mdomo, ambazo zimeingia katika muundo wa mwisho.

Kwa hivyo, ni aina gani ya ukosoaji ambayo mara nyingi hufanya, huangalia hati na kutenganisha aina na kujaribu kufuatilia historia yao ya mdomo. Jinsi gani, aina hii ilikua wapi? Kuangalia vitengo vya kibinafsi katika maandishi, aina za kibinafsi. Kwa kuzingatia kile ninachokipata, naweza kubaini mpangilio wa aina hiyo na jinsi aina hiyo ilivyokua ambayo sasa husababisha kile ninachokipata katika maandishi ya Agano la Kale na Jipya.

Kwa hivyo unaweza kuona ukosoaji wa umbo mara nyingi una pande tofauti. Unaweza kusoma maumbo ya mtu binafsi katika maandishi, vitengo vya mtu binafsi na umbo lake na umbo lake na kazi yake, lakini pia unaweza kusoma mazingira ya asili ya umbo hilo na mila yake ya mdomo na maendeleo yake hadi wakati ilipojumuishwa katika maandishi. Kwa hivyo ndiyo maana nasema ukosoaji wa umbo pia kwa namna fulani ni juhudi ya kihistoria kwa kuwa mara nyingi hujaribu kufichua kipindi cha mdomo cha uwasilishaji wa umbo hadi wakati ilipojumuishwa katika maandishi yaliyoandikwa.

Kama tutakavyoona, labda kipengele chenye matunda zaidi cha ukosoaji wa fomu, nadhani, ni kutenganisha, si kutenganisha, bali kutambua vitengo na maumbo ya mtu binafsi ndani ya maandishi na ni nini na jinsi yanavyofanya kazi na jinsi yanavyoleta tofauti katika tafsiri. Lakini wacha nikupe mifano mingine tena kutoka Agano la Kale na Jipya kuhusu ukosoaji wa fomu na jinsi unavyoweza kufanya kazi. Na tena, lengo langu si lazima kila wakati kupendekeza kwamba nakubaliana na mifano hii au kuitathmini, bali ni kuonyesha tu jinsi ukosoaji chanzo au ukosoaji wa fomu unavyoweza kufanya kazi.

Katika Agano la Kale, ukosoaji wa fomu ulijitokeza zaidi katika Zaburi ambapo msomi wa jarida anayelitwa Herman Gunkel aliweza kutambua aina fulani za Zaburi na kuziainisha na kujadili mazingira yake na kazi yake na mambo kama hayo. Mbinu moja ya kawaida ya ukosoaji wa fomu katika Agano la Kale, na kwa kweli kuna maoni kadhaa ya kuvutia na wakati mwingine yenye manufaa yanayoitwa Fomu za Fasihi ya Agano la Kale ambayo yanafuata mbinu ya kutambua sifa nne za fomu. Hiyo ni, kuangalia muundo wa fomu, jinsi ilivyowekwa pamoja na jinsi ilivyopangwa, kisha kuangalia aina ya uandishi, ni aina gani ya kuweka lebo ya fomu, tunashughulika na nini, ni aina gani ya fomu hii? Kisha kuangalia mpangilio unaowezekana wa fomu, ni mpangilio gani ungesababisha fomu kama hii? Na tutatoa mfano baada ya muda mfupi tu.

Na kisha nia, kazi au madhumuni ya fomu hii ni nini? Inajaribu kufanya nini? Kwa mfano, wacha nikupe mfano kutoka kwa fomu ya kawaida tunayotumia nchini Marekani, na nina uhakika hii ni kweli kwingineko pia, na hiyo ni orodha ya mboga. Ukiangalia vipengele hivyo vinne, nikichukua orodha ya mboga, utagundua muundo wake, orodha ya mboga ina muundo wa kipekee. Haijumuishi masimulizi na maelezo, kwa kawaida ni orodha tu ya vitu ambavyo vinaweza kuwa na maelezo machache sana, lakini ni orodha tu ya vitu vyenye sarufi ndogo sana, au tena, bila nathari au simulizi, lakini orodha rahisi tu wakati mwingine vitu virefu sana.

Aina ya muundo kama huo ingekuwa orodha ya mboga, hiyo ingekuwa lebo, lebo ya aina tunayoipa aina hii ya umbo ambayo inatoa orodha ya vitu ambavyo mtu angenunua katika duka la mboga, haswa vyakula. Jambo la tatu, mpangilio, mpangilio wa duka la mboga. Ninapoenda dukani, nitaunda orodha, na kwa hivyo mpangilio ni safari ya kwenda dukani kununua mboga kwa wiki au mwezi ujao au chochote kile.

Na hatimaye, nia ni kunikumbusha tu cha kununua nitakapofika dukani. Na hivyo hivyo, maumbo yanaweza kushughulikiwa hivyo au kuchunguzwa hivyo, hata katika

Agano Jipya la Kale. Kwa mfano, kwa zaburi, si jambo jipya kwamba kuna aina tofauti za zaburi.

Hata katika kiwango cha msingi kabisa, unajifunza kwamba kuna zaburi za sifa, kuna zaburi za maombolezo, n.k., n.k. Zaburi ya kawaida sana, na zaburi hizi zote zinajitokeza katika maisha ya ibada ya taifa la Israeli na zilitumika katika mazingira mbalimbali. Zaburi ya kawaida sana ni maombolezo, zaburi ya maombolezo.

Ina muundo wa kawaida sana, mingi ina muundo wa kawaida, mwanzo, nambari moja, pamoja na wito kwa Mungu. Nambari mbili, maombolezo yenyewe, ambayo kimsingi ni maelezo ya jinsi mambo yalivyo mabaya au yalivyo mabaya. Kisha nambari tatu, usemi wa kujiamini wa mtunga-zaburi.

Nambari nne, ombi. Na kisha tano, mara nyingi huishia na nadhiri, ambapo mtunga-zaburi humpa Mungu ahadi ya kujibu maombi yake. Aina nyingine ya kuvutia ya zaburi ni ile inayojulikana kama zaburi zinazoingia.

Kuna mfano wa hilo katika Zaburi sura ya 15. Ingawa, tena, kuna idadi ya hizo, nadhani Zaburi sura ya 15, inatoa mfano wa kuvutia wa zaburi inayoingia. Inaanza, Bwana, ni nani atakayekaa katika patakatifu pako? Ni nani atakayekaa katika kilima chako kitakatifu? Yeye ambaye njia yake ni isiyo na lawama na anayefanya yaliyo ya haki, anayesema kweli kutoka moyoni mwake, hana uchongezi ulimini mwake, asiyemtendea jirani yake vibaya na asiyemtukana mwenzake, anayemdharau mtu mwovu lakini anawaheshimu wale wanaomcha Bwana, anayeapa hata inapouma, anayekopesha pesa zake bila riba na hakubali bibi arusi dhidi ya wasio na hatia.

Yeye afanyaye mambo haya hatatikisika kamwe. Na angalia jinsi zaburi hii ilivyopangwa. Inaanza na swali la mwabudu nambari moja, Bwana, ni nani atakaeishi katika patakatifu pako? Ni nani atakaeishi katika kilima chako kitakatifu? Na kisha

sehemu iliyobaki ya zaburi katika sehemu ya pili hadi ya tano ni jibu la swali hilo katika mfumo wa masharti ya kuingia katika patakatifu na kuingia katika kilima kitakatifu cha Mungu.

Mazingira ya hili yanaweza kuwa kuwasili halisi kwenye hekalu la waabudu walipokuja kumwabudu Mungu. Na hivyo basi nia itakuwa kueleza mahitaji kwa wale ambao wangeparibia hekalu ili kushiriki katika ibada. Aina nyingine ya kawaida ambayo unaipata ikitoka nje ya zaburi, lakini unaipata hasa katika fasihi ya kinabii, ni kile kinachojulikana kama simulizi ya Agano la Kale, ambayo unaipata hasa mwanzoni mwa baadhi ya manabii.

Lakini kuna mfano mwingine wa kuvutia katika sura za mwanzo za Kutoka katika maisha ya Musa. Simulizi ya wito wa kinabii kimsingi ilikuwa simulizi ya Mungu akimtokea na kumkabili mtu katika historia ya Israeli, nabii au mtu kama Musa, na kuwapa utume na kuwaita kwa ajili ya huduma. Na ilichukua muda wa kuvutia na inaonekana kuna muundo wa kawaida unapoanza kulinganisha simulizi.

Unapata moja katika Isaya sura ya sita. Unapata nyingine katika Ezeieli sura ya kwanza na ya tatu. Pia, kama nilivyosema, unapata moja katika sura tatu za kwanza za kitabu cha Kutoka pia, ambapo Mungu huwatokea watu binafsi na kuwaita na kuwaagiza kwa ajili ya huduma.

Sasa, muundo wa simulizi ya Agano la Kale ulionekana kujumuisha zaidi ya yote au mengi ya yafuatayo. Nambari ya kwanza, mgongano na Mungu, ambapo Mungu angekabiliana na Mungu angeonekana kwa mtu huyo. Nambari ya pili ingekuwa agizo la Mungu, ambapo Mungu kweli humtuma au kumwita nabii au mtu huyo kwa shughuli fulani au huduma fulani, ikifuatiwa na nambari ya tatu, pingamizi la nabii.

Kwa hivyo unamkumbuka Isaya, ole wangu, mimi ni mtu mwenye midomo michafu. Zaidi ya hayo, katika simulizi la Kutoka, Mungu anapompa Musa amri, anakuja na mfululizo wa majibu, mfululizo wa pingamizi, si moja tu. Kisha pingamizi hizo zinafuatwa na uhakikisho wa Mungu, nambari nne, unaoshinda pingamizi hilo.

Na kisha nambari tano, ishara inatolewa. Na hasa wito wa Musa katika Kutoka 1 hadi 3 unajumuisha yote hayo. Jambo la kuvutia basi, hii inaonyesha kwamba agizo la Musa ni agizo la nabii.

Musa anaonekana kama nabii ambaye sasa anaitwa na kuagizwa na Mungu. Mazingira hayo labda yangukuwa sharti la kale kwa wajumbe kuonyesha sifa zao. Na kisha kusudi la simulizi ya wito wa kinabii lingekuwa kuthibitisha ujumbe na shughuli za kinabii.

Kwa hivyo kila kitu ambacho Musa hufanya na kusema, kila kitu ambacho Isaya hufanya au kusema, au kila kitu ambacho Ezekieli hufanya, sasa kinapata uthibitisho au sasa kinapokea uhalisi kwa sababu kinarudi kwenye simulizi ya wito, agizo kutoka kwa Mungu. Kwa hivyo hizo ni mifano ya jinsi ukosoaji wa fomu unavyoweza kufanya kazi katika maandishi kadhaa ya Agano la Kale kwa kutambua aina tofauti na kuangalia muundo wake, aina ya fomu, mazingira yake yanaweza kuwa nini, mazingira ambayo yanaweza kusababisha aina hizo, na kisha kazi au nia ya aina hizo inaweza kuwa inaangaza tunapoangalia na kujaribu kuelewa maandishi ya kibiblia. Katika Agano Jipya, ukosoaji wa fomu unaonekana kuwa umekua tofauti kidogo kuliko ulivyokuwa katika Agano la Kale.

Lakini pia ukosoaji wa aina katika Agano Jipya kwa kawaida ulihusishwa, ulikuwa na pande tatu. Na ukosoaji wa aina katika Agano Jipya, kama vile ukosoaji wa chanzo, ulioendelezwa, kwanza kabisa, ulianza katika Injili, hasa Mathayo, Marko, na Luka katika Injili za Synoptic. Na ukosoaji wa aina mara nyingi ulihusishwa kwa karibu zaidi

na masuala ya historia, historia ya Injili, historia ya maneno ya Yesu na mambo aliyoyafanya.

Lakini katika Injili, ukosoaji wa fomu ulijumuisha, hasa mwanzoni mwa Injili, pande tatu tofauti. Nambari ya kwanza, ukosoaji wa fomu ulilenga fomu, aina tofauti ambazo mtu hupata katika Injili, na wasomi kisha wangetaja aina tofauti kama vile, wangeunda lebo kama vile hadithi ya matamshi, hadithi inayosimuliwa kuhusu kitu ambacho Yesu alifanya au alisema ambacho hufikia kilele kwa msemu au tamko, au hadithi za miujiza, au msemu ya Yesu, au unabii, au msemu ya methali, au hotuba. Hayo yote yalikuwa lebo za kawaida zilizopewa aina tofauti zinazopatikana katika Injili zote.

Kwa hivyo hatua ya kwanza ya ukosoaji wa fomu ilikuwa ni kupata na kutambua na kuweka majina ya fomu tofauti zinazopatikana katika Injili. Kwa mfano, katika Marko, Marko sura ya 2, na mistari ya 15 hadi 17, nadhani hili ndilo andiko ninalotaka, Mathayo sura ya 2, 15 hadi 17. Yesu alipokuwa akila chakula cha jioni nyumbani kwa Lawi, watoza ushuru wengi na wenye dhambi walikuwa wakila pamoja naye na wanafunzi wake, na wanafunzi wake, kwa maana walikuwa wengi waliomfuata.

Waalimu wa sheria, ambao walikuwa Mafarisayo, walipomwona akila na wenye dhambi na watoza ushuru, waliwauliza wanafunzi wake, kwa nini anakula na watoza ushuru na wenye dhambi? Yesu aliposikia haya, akawaambia, Wenye afya hawahitaji daktari, bali wagonjwa. Sikuja kuwaita wenye haki, bali wenye dhambi. Kwa kawaida hii huainishwa na wasomi kama mfano wa hadithi ya matamko.

Angalia hadithi hii fupi inayoishia kwa tamko au msemu wa Yesu, na kwa kawaida kwa umbo hili, mkazo unakuwa kwenye msemu unaohitimisha hadithi. Kwa hivyo lengo la kwanza la ukosoaji wa fomu katika Agano Jipya, haswa katika Injili, lilikuwa kutambua na kuandika majina ya aina tofauti. Sifa ya pili ya ukosoaji wa fomu ilikuwa

kutambua Sitz im Leben, ambayo ni neno la Kijerumani linalomaanisha mazingira katika maisha.

Yaani, mazingira yaliyosababisha umbo hilo, na kwa kawaida mazingira yalikuwa kitu katika maisha ya kanisa la kwanza. Ni tukio gani au hali gani katika maisha ya kanisa la kwanza ambayo ingesababisha umbo hili, ingesababisha umbo hili? Dhana ni kwamba umbo hili lilikuwa muhimu kwa jambo fulani. Dhana ni kwamba maandishi hawakuwa wakiandika historia tupu tu, lakini mifumo hiyo ilionyesha kwamba fasihi hii ilikuwa muhimu kwa jambo fulani katika maisha ya kanisa la kwanza.

Kwa hivyo jaribio halikuwa kutambua na kuweka jina la umbo hilo tu, bali pia kutambua mazingira, kitu katika maisha ya kanisa la kwanza. Ni ibada, iwe inapingana na mafundisho ya uongo, au na Uyahudi, au kitu ambacho kitu fulani kimewekwa kanisani, mafundisho ya kanisa yaliyozaa umbo hili. Na hatimaye, kipengele cha tatu cha ukosoaji wa umbo kilikuwa historia ya uenezaji.

Yaani, hatua ya mdomo. Umbo hili, tena, lingepewa nafasi ya kuinuliwa, lingeibuka katika mazingira fulani katika kanisa la kwanza, lakini kisha lingepitishwa kwa mdomo hadi wakati ambapo linajumuishwa katika maandishi ya Biblia. Na hivyo ukosoaji wa fomu huchunguza hatua hii ya mdomo.

Inachunguza mabadiliko yanayofanywa, ukuzaji wa umbo hili hadi kuingizwa katika maandishi ya Biblia. Inafuatilia uenezaji wa aina hizi. Labda kati ya hizi tatu, kwa tafsiri ya kibiblia na hemenetiki, yenye matunda zaidi kati ya hizi tatu, nadhani imekuwa nambari moja, uwezo wa kutambua umbo na sio tu kuliweka lebo kwa ajili ya kuliweka lebo, bali pia kutambua umbo kwa njia ambayo inasaidia kwa tafsiri na kwa kuelewa maandishi ya kibiblia.

Kwa mfano, nikitambua kitu kama hadithi ya matamshi, lengo la hilo, lengo la tafsiri yangu litakuwa kwenye msemu wa kilele. Hiyo ndiyo itakuwa aina ya msingi wa hoja kuu. Kipengele kingine cha kuvutia cha kutambua aina na ukosoaji wa aina ni kwamba inatusaidia kuelewa sehemu kubwa zaidi za maandishi ya Biblia.

Kwa mfano, katika Mathayo sura ya 8 na 9, Mathayo sura ya 8 na 9, inaonekana kuwa sehemu ndefu ambayo imepangwa si kwa mpangilio kulingana na mpangilio ambao matukio hutokea, lakini sura ya 8 na 9 zinaonekana kupangwa kulingana na umbo la kawaida, yaani hadithi za miujiza. Sura yote ya Mathayo sura ya 8 na 9 ni mfululizo tu wa hadithi za miujiza ili ukosoaji wa fomu uonekane kutoa sababu ya jinsi Mathayo 8 na 9 zilivyopangwa. Katika kikao kijacho, nataka kuendelea kujadili na kuzungumzia ukosoaji wa fomu.

Kwa ufupi tu, tutakamilisha hilo na kuangalia mfano kutoka kwa mifano na injili na jinsi ukosoaji huo wa aina unavyoweza kutusaidia kuelewa jinsi mifano inavyofanya kazi na jinsi tunavyoweza kuisoma. Kisha tutaendelea na aina ya tatu ya ukosoaji katika aina ya utatu huu ambao umeendelea kihistoria na kimantiki, na huo ni ukosoaji wa urekebishaji.